

AMELIORARE, AUTENTICITATE ȘI AUTOCREAȚIE¹

DANIEL NICA

Universitatea din București
Centrul de Cercetare în Etica Aplicată

Enhancement, authenticity, and self-creation. In the current bioethical debates on authenticity and enhancement, the discourse is dominated by a binary distinction between self-discovery and self-constitution. The self-discovery model views authenticity as staying true to a preexisting, intrinsic nature, while self-constitution frames it as being faithful to self-imposed goals and freely chosen aspirations. However, I argue that a threefold distinction could enrich this debate and offer more nuanced perspectives on authenticity.

I propose a new taxonomy consisting of three models. First, the expressivist model, aligned with self-discovery, sees authenticity as expressing a natural, inner self. Second, the decisional model focuses on existential commitment, where authenticity arises from firm life choices and perseverance in the face of challenges. Lastly, the experimentalist model, inspired by Nietzsche, views life as a continuous process of self-reinvention, where authenticity is achieved through experimentation and embracing change.

In the final section, I examine both sides of the enhancement debate. Supporters, using the experimentalist model, can argue that enhancement technologies allow for personal growth and creative self-exploration. However, critics, drawing on Nietzschean insights, warn that these technologies might provide superficial shortcuts, bypassing the deep struggles essential for authentic self-transformation. Moreover, they could lead to conformity, limiting individual uniqueness. My tripartite model offers a pluralistic view, suggesting that while enhancement can be ethically valuable, it also requires caution to avoid undermining the very process of self-overcoming that defines true authenticity.

Keywords: moral enhancement, authenticity, self-discovery, existential commitment, self-reinvention, Nietzsche.

1. CONCEPTUL DE AUTENTICITATE ÎN DEZBATEREA DESPRE BIOAMELIORARE MORALĂ

Cum e cu putință progresul moral al omenirii? Până recent, răspunsurile la această întrebare indicau diverse combinații între anumite macro-ajustări politice, economice și sociale, la care se adăuga o bună educație morală a indivizilor. Însă,

¹ Articol finanțat de UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare PN-IV-P8-8.1-PRE-HE-ORG-2024-0174.

de ceva timp încoace, educația individuală nu mai pare să fie un garant suficient al evoluției morale. Când vine vorba de consolidarea caracterului personal, din ce în ce mai multe voci pledează pentru suplimentarea sau chiar înlocuirea educației și a autodiscipliniei etice îndelungate printr-o îmbunătățire medicală promptă și eficace. Aceasta ar putea fi realizată prin intermediul diverselor medicamente, intervenții și tratamente, despre care se spune că ar conduce într-un timp mult mai scurt la reducerea instinctelor agresive, la stimularea empatiei, la intensificarea dispozițiilor altruiste sau la maximizarea capacităților cognitive, necesare pentru o bună reflecție și atitudine morală.

Conceptul de ameliorare morală (numită, în funcție de context, și bioameliorare sau neuroameliorare²) a primit, în ultimii ani, mai multe definiții; dar toate converg către următoarea idee: ameliorarea morală presupune folosirea substanțelor psihofarmacologice, a intervențiilor genetice și a altor tehnologii medicale pentru îmbunătățirea sau corectarea anumitor deprinderi, dorințe și motivații, ce pot conduce la evoluția morală a indivizilor și, astfel, la progresul umanității.

Un astfel de proiect a întâmpinat multiple critici, iar una dintre cele mai răspândite are în centru ideea de autenticitate. Deși – așa cum susțin unii autori³ – autenticitatea este greu sau chiar imposibil de definit riguros, o voi descrie sumar aici ca fiind ideea că există anumite lucruri care exprimă mai bine cine suntem cu adevărat, altele mai puțin, iar altele chiar deloc. În istoria gândirii, spectrul autenticității se întinde de la Rousseau și Herder, precursori ai ideii romantice de individualitate expresivă, și până la Charles Taylor, susținător contemporan al unui ideal revizuit de autenticitate⁴. Reflecția asupra acestei idei este punctată de momente-cheie din istoria filosofiei, precum pledoaria lui Kierkegaard pentru alegerile radicale, filosofia nietzscheană a creației de sine sau fenomenologia heideggeriană a autenticității. Astfel de abordări sunt – așa cum voi sugera și în paginile acestui articol – foarte diferite, având presupuziții și mize extrem de diverse. Însă ceea ce au în comun toate aceste teoretizări este – cu o expresie foarte succintă – ideea că a fi autentic înseamnă a fi tu însuși.

În dezbaterea despre ameliorare, conceptul de autenticitate a fost introdus de Carl Elliot, care și-a exprimat îngrijorarea că tehnologiile de ameliorare ar putea periclita autenticitatea individuală⁵. Obiecția lui Elliot față de ameliorarea prin

² Chiar dacă există autori care încearcă să ofere unele distincții între aceste noțiuni, pornind de la mijloacele prin care se efectuează îmbunătățirea capacităților umane, acestea nu sunt relevante pentru scopurile lucrării de față, deci voi utiliza pe parcursul lucrării aceste concepte ca fiind intersanjabile.

³ Lionel Trilling, *Sincerity and Authenticity*, Cambridge, Harvard, University Press, 1972.

⁴ Charles Taylor, *The Ethics of Authenticity*, Cambridge, Harvard University Press, Massachusetts & London, 1991.

⁵ Vezi: Carl Elliot, „The tyranny of happiness: Ethics and cosmetic psychopharmacology”, în E. Parens (ed.), *Enhancing Human Traits. Ethical and Social Implications*, Georgetown University Press, Washington, DC, 1998, and Carl Elliot, „Enhancement Technologies and the Modern Self”, *Journal of Medicine and Philosophy* 36(4), 2011, pp. 364–374.

psihofarmaceutice a fost că ceea ce pare a fi o îmbunătățire poate fi evaluată pozitiv doar dintr-un punct de vedere exterior, rece și impersonal. Totuși, dacă această îmbunătățire este filtrată prin lentila experienței personale, a ceea ce înseamnă viața subiectivă, ea pare mai degrabă un fel de alienare sau înstrăinare de sine. Și, deoarece autenticitatea trebuie evaluată în primul rând din perspectiva personală, ameliorarea reprezintă doar o modificare a personalității cuiva, și nu o îmbunătățire reală și profundă.

Răspunsurile la provocarea lui Elliot au venit din diverse direcții, abordând diferite aspecte ale autenticității. Cu toate acestea, cele mai multe lucrări au avut un numitor comun: distincția între două modele rivale ale autenticității, pe care Elliot nu le-a abordat în lucrarea sa originală. Pe de o parte, avem modelul autodescoperirii, unul esențialist, care descrie idealul de a fi fidel cu sinele în termeni de a fi în contact cu propria natură dată, exprimată prin cele mai profunde sentimente, dorințe și poftă. Conform acestui model, sinele este static, iar individul autentic este obligat să rămână fidel naturii sale originare. Pe de altă parte, există modelul autoconstituirii, unul existențialist, care descrie idealul de a fi fidel sinelui – fără a presupune o esență fixă a sinelui – în termenii unei fidelități față de anumite aspirații autoimpuse și obiective de viață alese în mod liber.

Această distincție a fost utilizată de apărătorii tehnologiilor de ameliorare pentru a respinge obiecțiile lui Elliot. Unii, precum David DeGrazia, au susținut că, deși obiecția lui Elliot ar putea fi corectă în ceea ce privește modelul autodescoperirii, ea își ratează ținta atunci când este aplicată modelului autoconstituirii, deoarece psihofarmaceuticele pot stimula procesul autoconstituirii⁶. Alții, precum Neil Levy, au insistat că nu doar modelul autoconstituirii, dar până și cel al autodescoperirii este compatibil cu noile tehnologii de ameliorare⁷.

Nu există un consens cu privire la cât de întemeiate sunt toate aceste afirmații și raționamente și cine are, în fond, dreptate. Discuțiile continuă și astăzi la două decenii de când s-a născut această dezbatere. Ceea ce este sigur însă este că această dihotomie între *autodescoperire* și *autoconstituire* este un loc comun în dezbaterile despre autenticitate și bioameliorare. Chiar și Carl Elliot a luat în considerare această distincție atunci când a reluat ulterior critica asupra tehnologiilor de ameliorare.

Însă caracterul foarte răspândit al acestei dihotomii nu e surprinzător. În fond, răspândirea rapidă a distincției dintre autodescoperire și autoconstituire nu este decât un ecou al răspândirii sale ample în rândul savanților care lucrează în afara domeniului bioeticii. Mulți eticieni, istorici ai ideilor și chiar psihologi folosesc aceeași dihotomie⁸. Cu toate acestea, în ciuda circulației sale largi, consider că

⁶ David DeGrazia, „Prozac, Enhancement, and Self-Creation”, în *The Hastings Center Report* 30, no. 2, 2000, pp. 34–40.

⁷ Neil Levy, „Enhancing Authenticity”, *Journal of Applied Philosophy*, 28 (3), 2011, pp. 308–318.

⁸ Vezi, de exemplu: Charles Guignon, „Authenticity”, *Philosophy Compass*, 3 (2), 2008, pp. 277–290; Somogy Varga, *Authenticity as an Ethical Ideal*, Routledge, New York, 2011, pp. 61–77; Lauren Bialystock, „Authenticity and the Limits of Philosophy”, *Dialogue*, 53 (2), 2014, pp. 271–298; Miriam Donaghy, „Authenticity: A Goal to Therapy?”, *Practical Philosophy*, 5 (2), 2002, pp. 40–45.

această clasificare binară nu este una precisă, nici exhaustivă. Din punctul meu de vedere, neajunsul rezidă în modul de teoretizare al celui de-al doilea model care – sub umbrela cuprinzătoare a „autoconstituirii” – amestecă două versiuni distincte ale autenticității: un model decizionist și unul experimentalist. Aceste două modele nu pot fi reduse unul la celălalt; prin urmare, o taxonomie exactă a autenticității trebuie să ia în considerare încă o distincție, rezultând astfel o clasificare tripartită.

2. TREI MODELE ALE AUTENTICITĂȚII

În continuare, voi încerca să schițez propria mea taxonomie, care distinge între trei tipuri de autenticitate: (i) expresivist; (ii) decizionist; (iii) experimentalist. Am mai propus această distincție tripartită și cu alte ocazii⁹. Însă ceea ce aduce nou acest articol este o discuție asupra implicațiilor respectivei taxonomii pentru dezbaterile bioetice despre ameliorare.

2.1. MODEUL EXPRESIVIST: AUTENTICITATEA CA DESCOPERIRE DE SINE

Primul model al autenticității, pe care l-am denumit „expresivist”, este identic cu modelul autodescoveririi din clasificarea standard. Conform modelului expresivist, individul autentic este cel care își recunoaște vocea interioară și acționează conform chemării sale interioare, realizându-și astfel propria sa modalitate unică de a fi uman. Pe scurt, a rămâne fidel față de sine înseamnă a rămâne fidel unui sine original. Acest sine original și preexistent poate fi cel mai bine înțeles ca o colecție specifică de dorințe, înclinații și pasiuni naturale, care trebuie exprimate în conduita individuală. Din acest punct de vedere, inautenticitatea constă în ignorarea sau distorsionarea sinelui tău original, adică a celor mai adânci sentimente și dispoziții pe care le ai. Modelul expresivist al autenticității își are rădăcinile intelectuale în romantism, în special în operele unor autori precum Herder sau Rousseau. Există câteva principii de bază ale acestei versiuni de autenticitate, care sunt comune nu doar celor doi autori romantici, ci și unei lungi linii de filosofi, poeți și romancieri moderni.

Primul principiu al modelului expresivist este că sinele are o esență fixă, o identitate stabilă și coerentă, care se află adânc în interiorul nostru, ascunsă în spatele aparențelor sociale și al felului agreabil în care ne prezentăm în fața celorlalți. Dar, oricât de adânc ar fi, acest sine nu este o entitate complet ascunsă și inaccesibilă, care rezistă eforturilor noastre de a o detecta și de a o exprima ca atare. Sinele este transparent sieși; prin urmare, calea către autenticitate trece printr-un act preliminar de introspecție. Din acest punct de vedere, sinele din

⁹ Daniel Nica, „Authenticity and enhancement. Going Beyond the Self-creation/Self-discovery Dichotomy”, în *Revue Roumaine de Philosophie* 63 (2), 321–328, 2022. Vezi, totodată: Daniel Nica, *Cine sunt eu? Autenticitatea și limitele sale morale*, Ed. Ratio & Revelatio, Oradea, 2022.

modelul expresivist are trei proprietăți: substanțialitate, interioritate și transparență. În felul acesta, căutarea autenticității este o luptă pentru congruența de sine, care implică o opoziție între: a) ceea ce este esențial sau necesar și b) ceea ce este extrinsec sau contingent, care poate fi descrisă totodată ca o tensiune dintre: a) ceea ce este „interior” și b) ceea ce este „exterior”.

Al doilea principiu al autenticității este că opoziția dintre interioritate și exterioritate este, în același timp, o opoziție între natură și cultură. Adevăratul sine este o entitate naturală, un sine care poate fi detectat în cele mai fundamentale sentimente, înclinații și dispoziții ale noastre și care tinde să fie alterat de căutarea înșelătoare a statutului social. În acest sens, opera lui Rousseau este cel mai relevant exemplu de exaltare romantică a unui mod de viață simplu și binevoitor, departe de corupția societății moderne. Dacă, așa cum spunea filosoful francez, conștiința noastră se exprimă în limbajul naturii¹⁰, atunci, invers, inautenticitatea este sinonimă cu artificialitatea, falsitatea și conformismul social. Pentru a contracara această tendință socială către inautenticitate, trebuie să ne actualizăm vocația primordială de a fi ființe libere, autentice și directe. Ceea ce căutăm este un adevăr personal, care ne-a fost dat de însăși natura noastră, astfel încât singura luptă este aceea de a descoperi acest adevăr preexistent, nu de a crea unul de la zero. Cu aceasta, ajung la ultima teză a modelului autodescoveririi.

Al treilea și cel mai important principiu pe care doresc să-l subliniez aici este că acest adevăr interior preexistent nu trebuie doar detectat, ci și *manifestat exterior*. Autocunoașterea nu este suficientă dacă nu este urmată de autoexprimare, adică de manifestarea publică a conținuturilor lăuntrice. Odată descoperită, „vocea” interioară trebuie exercitată în mod deschis. Din acest punct de vedere, autenticitatea nu este doar o stare intimă, o predilecție invizibilă pentru interioritate, ci o trăsătură recunoscută public, o manifestare vizibilă a naturii lăuntrice a individului. Căutarea sinelui adevărat se împlinește numai prin exprimarea acelui sine. Și de aceea am etichetat modelul autodescoveririi drept unul expresivist.

2.2. MODELUL DECIZIONIST: AUTENTICITATEA CA ANGAJAMENT EXISTENȚIAL

Al doilea model al autenticității, pe care l-am denumit „decizionist”, descrie individul autentic ca posedând un set de convingeri ferme, pasionale și stabile, o ființă umană care își susține cu tărie angajamentele existențiale. Acest model se bazează pe presupunerea că sinele nu este o substanță ascunsă și nu are o esență fixă; prin urmare, a rămâne fidel sinelui nu înseamnă a exprima o natură interioară, preexistentă. Iar, dacă sinele nu este pre-constituit, atunci acesta trebuie format prin proiectele și acțiunile liber alese ale individului. În aceste condiții, autenticitatea rezidă în angajamentul total față de o „alegere radicală” și în respectarea

¹⁰ Jean Jacques Rousseau, *Emile or On Education*, trad. A. Bloom, Basic Books, New York, 1979, p. 291.

angajamentului, în ciuda tuturor amenințărilor și distragerilor externe. Pe scurt, rămânând fidel alegerilor tale, te alegi pe tine însuși (adică îți constituie propriul sine). O astfel de perspectivă este cel mai bine exemplificată de lucrările lui Kierkegaard, în special în *Frică și cutremur*¹¹, unde filosoful danez analizează jertfa avraamică a lui Isaac.

Pentru a înțelege ipoteza de bază a modelului decizionist, trebuie să elucidăm ce este exact un angajament existențial. Mai întâi, trebuie să clarificăm conceptul de angajament în cadrul modelului decizionist. Pentru aceasta, putem apela la faimoasa distincție a lui Harry Frankfurt între *dorințe de ordinul întâi și dorințe de ordinul al doilea*¹². Conform lui Frankfurt, o dorință de ordinul întâi este o dorință naturală, spontană, pe care o poate avea chiar și un animal și care nu implică activarea facultății care, în mod obișnuit, este numită „voință”. (Majoritatea dorințelor autentice din modelul expresivist se încadrează cu ușurință în această categorie. Dar, conform modelului decizionist, autenticitatea nu rezidă în urmarea oarbă a dorințelor de ordinul întâi. Dacă autenticitatea înseamnă a avea un angajament, atunci individul trebuie să dea curs anumitor dorințe de ordin superior.) Dorințele de ordinul al doilea sunt dorințe asupra altor dorințe, care implică o autoevaluare reflexivă și, în mod suplimentar, o activare a mecanismelor volitive. În timp ce dorințele de ordinul întâi exprimă un sine superficial, dorințele de ordinul al doilea exprimă un sine real.

De exemplu, un angajament este decizia mea efectivă și constantă de a mă lăsa de fumat. Aceasta nu este doar o dorință de ordinul al doilea, care se încadrează în categoria fanteziei sau a dorințelor de tip *wishfull thinking* (de exemplu, „Mi-aș dori să nu îmi mai placă atât de mult să fumez”), ci o alegere reală cu care mă identific puternic (de exemplu, „Eu chiar *vreau* să mă las de fumat, deci nu mai fumez.”). În acest sens, merită evocată afirmația lui Sartre din *Ființa și neantul*: „Nu e suficient să vrei, ci trebuie să vrei să vrei”¹³.

Cu toate acestea, oricât de importantă e pentru mulți hotărârea de a abandona acest viciu, decizia de a renunța la fumat nu te transformă neapărat într-un individ autentic. Faptul că cineva își asumă în mod hotărât un angajament nu este suficient pentru a spune că este o ființă autentică. Prin urmare, trebuie să luăm în considerare un tip special de angajament, cel *existențial*. Ce înseamnă „existențial” în cadrul acestui model decizionist? Pentru a răspunde la această întrebare, voi prezenta trei teze care rezumă cel mai bine ideea de angajament *existențial*.

În primul rând, pentru a fi existențial, un angajament este legat de ceea ce Sartre și alți filosofi existențialiști numesc un „proiect fundamental”. Un proiect fundamental izvorăște dintr-o „alegere originară”, o decizie radicală și primordială care anticipează toate deciziile ulterioare. Astfel, proiectul fundamental este unul

¹¹ Søren Kierkegaard, *Frică și cutremur*, trad. L. Stan, București, Humanitas, 2005.

¹² Harry Frankfurt, „Freedom of the Will and the Concept of a Person”, *Journal of Philosophy*, nr. 68, 1971, pp. 5–20.

¹³ Jean-Paul Sartre, *Ființa și neantul*, tr. A. Neacșu, Pitești, Paralela 45, 2004.

totalizator, care stă la baza și determină toate acțiunile importante ale unui individ. Exemplul lui Sartre privind alăturarea Rezistenței Franceze și sacrificiul lui Avraam¹⁴ este un exemplu sugestiv de proiect fundamental.

În al doilea rând, pentru a fi existențial, un angajament trebuie să implice o identificare pasionată cu proiectul fundamental. Astfel, fiecare angajament existențial nu este doar un exemplu de autonomie personală, ci, mai mult decât atât, este un exemplu de entuziasm autentic și eficient. Așa cum a subliniat Kierkegaard în scrierile sale, credința (adică proiectul fundamental) izvorăște din cea mai puternică pasiune a unei ființe umane. Pentru filosoful danez, credința e o pasiune¹⁵. Fără un astfel de afect puternic, o alegere originară nu se poate verifica și multiplica în toate alegerile viitoare.

În al treilea rând, pentru a fi existențial, un angajament trebuie să fie decisiv în structurarea unui agent ca individ unic. Individul care s-a identificat cu toată inima cu proiectul său nu mai este o persoană obișnuită, ci un individ distinct, care și-a constituit propriul sine. Deciziile și convingerile care constituie proiectul fundamental sunt în cel mai înalt grad relevante pentru identitatea practică a cuiva, determinând cine a devenit acea persoană, adică sinele care s-a constituit în urma angajamentului. Prin urmare, abandonarea angajamentului sau incapacitatea de a trăi conform cerințelor acestuia echivalează cu un abandon de sine, mai exact cu inautenticitatea. De aceea, fermitatea sau statornicia unui individ reprezintă cea mai elocventă marcă a autenticității. Aceasta este o caracteristică importantă a modelului decizionist, care – așa cum vom vedea imediat – marchează o diferență importantă față de modelul experimentalist al reinventării de sine.

2.3. MODELUL EXPERIMENTALIST: AUTENTICITATEA CA REINVENTARE DE SINE

Cel de-al treilea model al autenticității, pe care l-am numit „experimentalist”, presupune că o viață autentică trebuie modelată ca o operă de artă, prin experimentarea ludică de noi valori și obiceiuri și prin reevaluarea propriilor impulsuri. Până la un punct, acest model se bazează pe aceeași viziune despre sine ca și modelul decizionist. Conform acestei viziuni, sinele nu poate fi redus la o esență fixă sau la o interioritate naturală care așteaptă să fie descoperită și exprimată în conduita individului.

Această ipoteză comună i-a făcut pe mulți eticieni să postuleze o distincție generică între autodescoperire și autoconstituire, dar fără a distinge mai departe între o versiune decizionistă și una experimentalistă, care – așa cum voi arăta aici – se desprind din ceea ce, în genere, este identificat a fi versiunea autenticității ca

¹⁴ Pentru o analiză extinsă a sacrificiului lui Avraam, vezi Daniel Nica, „Modern Perspectives on Faith: Abraham’s Case in Kant and Kierkegaard. Reconstructions and Critical Remarks”, în *Annals of the University of Bucharest. Philosophy Series*, vol. LXVI, no. 1, 2017, pp. 107–123.

¹⁵ Kierkegaard, *op. cit.*, p. 134.

autoconstituire. Însă există diferențe clare care separă modelul experimentalist de autenticitate de cel decizionist. Cea mai importantă diferență este că, în timp ce, în cadrul versiunii decizioniste, hotărârea și persistența sunt trăsături-cheie ale autenticității, în cadrul modelului autoreinventării, experimentul și devenirea neîntreruptă devin semne distinctive ale individului autentic.

Cea mai celebră ilustrare a acestui model al autenticității se regăsește în filosofia lui Nietzsche, în special în acele pasaje în care acesta pune un accent deosebit pe reînnoirea perpetuă, originalitate, devenire și „obiceiuri scurte”. O analiză aprofundată a interpretării oferite de filosoful german privind reinventarea de sine ar fi prea lungă și solicitantă pentru scopurile acestui articol¹⁶, însă voi schița aici doar premisele de bază, corolarele și propunerile normative ale modelului experimentalist, care sunt cel mai bine exemplificate în opera nietzscheană.

Unul dintre principiile fundamentale ale modelului experimentalist este că sinele nu este o unitate stabilă, ci un ansamblu disonant de credințe, impulsuri și înclinații. Această idee a fost sugerată de Nietzsche în *Voința de putere*, unde acesta vorbește despre „subiectul ca multiplicitate”¹⁷. Iar dacă sinele este o colecție de impulsuri contradictorii, atunci căutarea unei interiorități originare și substanțiale se transformă într-o iluzie. Așadar, cel mai bun lucru la care poate spera un individ este să obțină o coeziune temporară a instinctelor sale. O astfel de unitate provizorie poate fi realizată în două moduri opuse: fie prin adoptarea valorilor și obiceiurilor comune (pe care Nietzsche le-ar numi „de turmă”), fie prin crearea unor proprii tabele de valori și tipare de obiceiuri. Astfel, ajungem la următoarea ipoteză a modelului experimentalist.

Distincția dintre autenticitate și inautenticitate este decupată pe fundalul opoziției dintre standardele adoptate orbește și, pe de altă parte, valorile și obiceiurile autodeterminate. Astfel, unitatea sinelui este o încercare de a modela o identitate care este: (a) nouă și (b) are un pronunțat caracter personal. Totuși, oricât de nouă ar trebui să fie, această identitate proaspătă nu este creată *ex nihilo*, ci cu materialul disponibil (adică, cu impulsurile și afectele existente), la fel cum artistul creează opera din materialele disponibile (cuvinte, culori, sunete muzicale, idei și stiluri mai vechi pe care le reinterpretează într-un mod personal etc.). De aceea, pentru a fi autentic, individul trebuie să exploreze și să pună la lucru impulsurile, nu să le suprimă. În acest proces de experimentare cu sine însuși, agentul caută să obțină un stil personal și o unitate care nu este definitivă.

Viața ne provoacă constant, aruncându-ne în tot felul de situații provocatoare și inedite; prin urmare, unitatea unui sine autentic nu este permanentă. Astfel, individul autentic trebuie să se reinventeze, să-și deconstruiască și să-și reconstruiască identitatea practică de mai multe ori în timpul vieții. Am putea spune că miza

¹⁶ Am întreprins o astfel de analiză detaliată cu alte ocazii: Daniel Nica, „Nietzsche și autenticitatea ca reinventare de sine”, în *Revista de filosofie*, 69 (5), pp. 647–670, 2022, precum și în Daniel Nica, *Cine sunt eu? Autenticitatea și limitele sale morale*, Ed. Ratio & Revelatio, Oradea, 2022.

¹⁷ Friedrich Nietzsche, *Voința de putere*, trad. C. Baciu, Oradea, Aion, 1999. Vezi paragraful §490.

reinventării este tocmai reinventarea însăși. Acest tip de autocreație nu este un episod bine delimitat, cu o destinație determinată, ci un proces dinamic, iar autenticitatea nu este o stare finală, ci o mișcare continuă, care se pretează la o serie de alte noi reconfigurări posibile.

În cadrul modelului experimentalist, singurul tip de hotărâre necesară este a unei neîntrerupte deziceri de sine (iar aceasta dezicere de sine este o formă specială de negație, care, în mod paradoxal, e o formă radicală de afirmare a sinelui). Spre deosebire de modelul expresivist și cel decizionist, care aspiră către un ideal de „puritate a sinelui”, modelul experimentalist tinde către un ideal de „amplificare a sinelui”¹⁸. În concluzie, reinventarea nu este același lucru cu angajamentul existențial, iar clasificarea autenticității nu este una binară, ci tripartită.

3. RELEVANȚA TAXONOMIEI TRIPARTITE ÎN DEZBATERILE DESPRE AMELIORAREA MORALĂ

Până în acest punct, am schițat o nouă clasificare a autenticității, o taxonomie tripartită diferită de obișnuitele distincții binare. Dar de ce această clasificare este relevantă pentru dezbaterile actuale despre tehnologiile de ameliorare sau, cel puțin, pentru o parte dintre ele? Răspunsul pe scurt este că, dacă ne concentrăm asupra celui de-al treilea model, cel experimentalist, inspirat de filosofia lui Nietzsche oferă noi perspective și unghiuri de abordare în discuțiile actuale.

3.1. NOI ARGUMENTE POSIBILE ÎN FAVOAREA AMELIORĂRII

Dacă ar lua în calcul și cel de-al treilea model al autenticității, inspirat din filosofia lui Nietzsche, partizanii bio-ameliorării ar găsi noi argumente în favoarea permisibilității sale.

În loc să privească sinele ca o entitate fixă, care trebuie fie descoperită, fie respectată prin angajamente permanente, modelul experimentalist teoretizează viața ca un proiect continuu al devenirii. Autenticitatea, potrivit acestei viziuni, nu este realizată nici prin descoperirea unui adevăr originar despre tine însuși, nici prin construirea unui „adevăr” final, coerent și durabil, ci printr-un proces neîntrerupt de stilizare, pasibil de tensiuni și contradicții interne, analog procesului prin care artistul creează o operă. Aplicând această idee în contextul dezbaterilor bioetice actuale, s-ar putea spune că acest model dinamic, bazat pe experiment și inovație permanentă, este compatibil cu posibilitățile oferite de tehnologiile de ameliorare, care la rândul lor facilitează noi moduri de transformare personală. Privit din acest unghi, fenomenul ameliorării pare să se sustragă vechii obiecții formulate de Carl Elliot

¹⁸ Pentru distincția dintre „puritatea sinelui” și „amplificarea sinelui”, vezi Richard Rorty, *Essays on Heidegger and Others: Philosophical Papers*, Vol. 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, p. 154.

Una dintre cele mai importante contribuții ale modelului experimentalist în dezbaterile despre ameliorare este modul în care redefinește relația dintre tehnologie și identitate. Ameliorările, fie acestea cognitive, emoționale sau fizice, par să servească drept instrumente creative pentru modelarea sinelui în moduri noi și inovatoare. În loc să fie o amenințare pentru sinele autentic, așa cum susțineau criticii de felul lui Elliot, ameliorările pot fi văzute ca factori ce facilitează un proces de stilizare, instrumente care ajută indivizii să exploreze un câmp imens de posibilități estetico-existențiale. Îngrijorările lui Elliot se concentrează pe presupusa alienare care apare atunci când ameliorările creează o discrepanță între starea ameliorată și „adevăratul” sine al individului. Totuși, în cadrul modelului experimentalist, această noțiune de alienare pare să devină mai puțin o problemă și mai mult un episod așteptat, ba chiar căutat, al procesului de autodepășire (*Selbstüberwindung*), pentru a evoca una dintre expresiile preferate de Nietzsche. De fapt, alienarea ar putea fi redefinită ca o fază vitală în actul stilizării de sine, o consecință firească a depășirii versiunilor anterioare ale sinelui în căutarea de noi posibilități.

Aplecându-se asupra modelului experimentalist al autenticității, partizanii tehnologiilor de ameliorare pot susține că acestea, departe de a submina autenticitatea, susțin și îmbunătățesc, în fond, acest proces, oferind instrumentele necesare pentru a explora noi dimensiuni ale sinelui. O astfel de perspectivă asupra ameliorării plasează aceste tehnologii nu doar ca fiind permise din punct de vedere etic, ci – mai mult – ca fiind valoroase. În același fel în care Nietzsche a imaginat sinele ca ceva ce trebuie creat precum o operă de artă, tehnologiile de ameliorare pot fi văzute de avocații lor ca parte din trusa de unelte a artistului, facilitând procesul continuu de autostilizare și reinventare.

Importanța modelului experimentalist ar părea să fie aceea că ne invită să reconsiderăm etica ameliorării nu în termenii „naturalului” sau „nenaturalului”, ci în funcție de cât de bine permit aceste tehnologii indivizilor să se angajeze pe un drum estetic. În plus, s-ar putea spune că modelul experimentalist introduce o doză suplimentară de pluralism în concepțiile despre autenticitate, necesară contextului liberal-democratic în care au loc actualele dezbateri bioetice. Dacă autenticitatea este înțeleasă nu ca o realizare singulară, ci ca un proces artistic, atunci nu există un singur drum „corect” către o viață autentică, fie ea ameliorată sau neameliorată. Fiecare demers existențial e unic, așa cum fiecare demers artistic e unic.

3.2. OBIECȚII NIETZSCHEENE ÎMPOTRIVA BIO-AMELIORĂRII „NIETZSCHEENE”

Deși modelul experimentalist al autenticității, profund înrădăcinat în filosofia lui Nietzsche, pune accentul pe valoarea reinventării de sine și a transformării constante, există suficiente temeiuri pentru a spune că această perspectivă ar încuraja utilizarea tehnologiilor de ameliorare. În ciuda posibilităților aparent eliberatoare pe care le oferă ameliorarea, anumite critici apar atunci când examinăm cu atenție ideile de bază ale lui Nietzsche. În special, accentul lui Nietzsche pe acest tip de

autodepășire „artistică” sugerează că există o serie de riscuri existențiale pe care le ridică dependența de tehnologiile ameliorative.

Dintr-o perspectivă nietzscheană, reinventarea de sine este în primul rând un demers profund personal, o luptă a individului cu sine, care antrenează întregă ființă a individului, chiar dacă pentru un timp relativ scurt. Ea presupune ca individul să își confrunte propriile limite, să-și sublimeze tensiunile interne și să își cultive o măiestrie artistică în raport cu el însuși. Tehnologiile de ameliorare, însă, riscă să scurtcircuiteze acest proces solicitant oferind ceea ce ar putea fi văzut drept soluții facile la provocări care, în viziunea lui Nietzsche, ar trebui să fie confruntate și depășite prin ceea ce un alt filosof nietzschean, Michel Foucault, numea „travaliu etic”¹⁹. Tehnologiile ameliorative, oferind îmbunătățiri superficiale, pot submina această muncă existențială profundă, care e necesară pentru o transformare autentică.

Mai exact, dependența de tehnologiile de ameliorare ar putea submina chiar lupta pe care Nietzsche o considera esențială pentru autocreație. Tehnologiile care modifică starea de spirit, alungă suferința și alterează cogniția le permit, în mod paradoxal, indivizilor să evite tocmai tensiunea și disconfortul intern care sunt componente necesare ale unei stilizări autentice. Pentru Nietzsche, proiectul stilizării, bucuria de a te simți bine în propria piele nu evacuează suferința din spațiul unei existențe bine trăite. Dimpotrivă, pentru filosoful german, suferința este chiar o parte integrantă a bucuriei de a trăi, un ingredient necesar al vieții bune. Așa cum orice mare performanță necesită un efort pe măsură, tot așa orice bucurie veritabilă presupune o doză inevitabilă de nefericire²⁰. Iar dacă durerea și chinul sunt componentele necesare ale condiției umane, atunci viața trebuie iubită cu toate durerile și chinurile sale, nu în ciuda acestora. În felul acesta, suferința este cheia secretă a celor mai nobile rezultate. De aceea, când se referă la vechii greci, Nietzsche le elogiază chinul: „Cât de mult a trebuit să sufere acest popor pentru a putea ajunge așa de frumos”²¹.

Mergând mai departe, s-ar putea spune că disponibilitatea largă și promovarea tehnologiilor de ameliorare pot duce indivizii să urmărească anumite ameliorări nu dintr-o dorință personală de creștere, ci dintr-un impuls conformist de a se ridica la așteptările sociale privind succesul, productivitatea sau fericirea facilă (acea fericire de tip „englez”, pe care Nietzsche obișnuia să o ironizeze). În acest sens, ameliorarea ar putea reprezenta o formă de mediocritate și conformism, mai degrabă decât o autocreație veritabilă, deoarece indivizii tind să fie influențați de valorile dominante ale mediului lor, în loc să își croiască un drum personal al afirmării de sine.

¹⁹ Michel Foucault, *Istoria sexualității*, vol II, *Practicarea plăcerilor*, trad. C. Vasile, Editura Univers, București, 2004

²⁰ „[...] dacă plăcerea și durerea ar fi legate laolaltă cu o funie, atunci care vrea cât mai mult dintr-una trebuie să aibă cât mult din cealaltă, că cel care vrea să învețe să jubileze până la cer trebuie să fie pregătit și pentru a fi mâhnit de moarte” (Friedrich Nietzsche, *Știința voioasă*, tr. L. Miclescu, tr. versurilor de S. Dănilă. *Genealogia moralei*, tr. L. Miclescu, tr. din latină și greacă de T. Costa. *Amurgul idolorilor*, tr. Al. Șahighian, Humanitas, București, p. 44.

²¹ Friedrich Nietzsche, *Opere complete 2: Nașterea tragediei, Considerații inactuale I-IV, Scrieri postume (1870-1873)*, tr. S. Dănilă, Hestia, Timișoara, p. 102.

Dacă idealul nietzschean de autodepășire este un proces neîntrerupt, de-a lungul întregii vieți, care necesită curaj și capacitatea de a înfrunța greutățile vieții cu curaj, atunci tehnologiile de ameliorare, oferind soluții aparent imediate la limitările psihologice sau fizice, ar putea încuraja complezența cu sine și ar inhiba tipul de forță spirituală pe care Nietzsche o celebra. Ușurința cu care ameliorările pot fi utilizate pentru a evita provocările poate favoriza o mentalitate de dependență de instrumentele externe, în loc de cultivarea forței necesare pentru a depăși adversitățile. Pentru Nietzsche, măreția spiritului uman constă în capacitatea sa de a confrunța suferința și de a o transforma într-o sursă de putere și creativitate. Tehnologiile de ameliorare care vizează eliminarea suferinței pot, fără intenție, să golească viața de lupta care este centrală procesului de devenire.

Mai mult, modelul experimentalist al autenticității pune accentul pe creativitate și originalitate în reinventarea de sine. Totuși, tehnologiile de ameliorare, în special cele larg disponibile și standardizate, ar putea duce la un fel de omogenizare a experiențelor și capacităților umane. În loc să încurajeze calea unică și individualizată pe care Nietzsche o susținea, ameliorarea ar putea încuraja conformitatea cu o nouă normă a existenței „ameliorate”. Dacă toată lumea urmează căi tehnologice similare pentru îmbunătățirea de sine, rezultatul ar putea fi o uniformizare a varietății experiențelor umane, subminând experimentarea creatoare, care este esențială proiectului nietzschean de reinventare. Individul care se bazează puternic pe tehnologiile de ameliorare ar putea descoperi că este blocat pe o traiectorie prestabilită de îmbunătățire dictată de capacitățile tehnologiei, în loc să se angajeze în procesul imprevizibil și riscant al autocreației după modelul artistic.

Acestea sunt doar câteva din perspectivele și dezbaterile noi care s-ar putea deschide dintr-o clasificare tripartită a autenticității. Dincolo de acestea, există probabil și alte unghiuri și abordări care ar îmbogăți discuțiile despre ameliorare și autenticitate din bioetica actuală și care pot fi analizate în cercetări viitoare.